

DOI: 10.15276/ETR.06.2025.11
 DOI: 10.5281/zenodo.18064623
 UDC: 332.1:332.14(477.7)
 JEL: R12, R58, H71

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ СУБРЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ НА ПРИКЛАДІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC FEASIBILITY OF CREATING SUBREGIONAL TERRITORIAL-ECONOMIC SYSTEMS: THE CASE OF ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL UNITS OF THE UKRAINIAN BLACK SEA REGION

Oleksandr I. Laiko, Doctor of Economic Sciences, Professor
 State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological Research
 of the National Academy of Sciences of Ukraine", Odesa, Ukraine
 ORCID: 0000-0001-7082-0862
 Email: alexlayko@gmail.com

Viacheslav A. Fadieiev
 State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological Research
 of the National Academy of Sciences of Ukraine", Odesa, Ukraine
 ORCID: 0000-0002-9795-0162
 Email: fadeeff.sl@gmail.com

Received 20.11.2025

Лайко О.І., Фадєєв В.А. Оцінка економічної доцільності розвитку територіально-господарських систем субрегіонального рівня на прикладі адміністративно-територіальних утворень Українського Причорномор'я. Науково-методична стаття.

Стаття присвячена вирішенню актуального науково-прикладного завдання щодо створення результативних механізмів забезпечення економічної самодостатності бюджетів місцевого самоврядування. На прикладі територіальних громад Чорноморського субрегіону здійснено ретроспективний аналіз податкових надходжень до загального фонду місцевих бюджетів. Виконано перспективні розрахунки щодо зміни рівня дотаційності місцевих бюджетів в разі зміни територіальної конфігурації територіальних громад. Шляхом порівняльного аналізу проведено співставлення фактичних показників дотаційності з проектними, та розраховано умовну економічну ефективність, яка ймовірно матиме місце в разі зміни підходу до розгляду результативності функціонування господарських систем. Обґрунтовано, що територіальна конфігурація господарських систем потребує коригування з метою зниження рівня залежності від державного бюджету. Але формування підходів до реконфігурації потребують подальших досліджень.

Ключові слова: територіально-господарська система, місцеве самоврядування, фінансово-економічна самодостатність, адміністративно-територіальний устрій, субрегіональний рівень, Українське Причорномор'я

Laiko O.I., Fadieiev V.A. Assessment of the Economic Feasibility of Creating Subregional Territorial-Economic Systems: The Case of Administrative-Territorial Units of the Ukrainian Black Sea Region. Scientific and methodical article.

The paper is dedicated to solving the current scientific and practical issue of creating effective mechanisms for reinforcement of the economic self-sufficiency of budgets of local governments. A retrospective analysis of tax revenues to the general fund of local budgets was carried out on the case of local communities of the Black Sea subregion. Prospective subsidy indicators were calculated according to reconfigured borders of territorial economy systems. The actual subsidy indicators were compared with the project ones. The economic efficiency was calculated, which is likely to occur in the case of a change in the approach to considering the effectiveness of economic systems. It is substantiated that the territorial configuration of economic systems requires adjustment in order to reduce the level of dependence on the state budget. However, the formation of approaches to reconfiguration requires further deeper research.

Keywords: territorial-economic system, local self-government, financial and economic self-sufficiency, administrative-territorial structure, subregional level, Ukrainian Black Sea Region

На державному рівні законодавством [1] визначені основні принципи та ключові засади розвитку регіонів. Метою державної політики визначено створення умов для збалансованого розвитку, які відповідно до принципу сталості, що у свою чергу також визначено політикою, передбачає економічний розвиток в тому числі. Проте, на регіональному та базовому адміністративних рівнях, спостерігається недостатній рівень уваги до економічного розвитку з боку влади, що відображається у відповідних документах стратегічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Аналогічна тенденція також спостерігається на державному рівні разом з низкою супутніх недоліків, що детально викладено у обґрунтуванні концепції [2]. Зокрема, у ДСРР в цілях 1 та 3 недостатньо зроблено акцент на економічній складовій, а саме в питаннях згуртованості (ціль №1) і кращого врядування (ціль №3). Враховуючи, що стратегії базового рівня розробляються на базі регіональних стратегій, а регіональні беруть за основу державну стратегію регіонального розвитку та інші стратегії національного рівня, відбувається успадкування, тиражування та адаптація аспектів які є наслідками недостатньої уваги до питань економічного розвитку, зокрема конкретно визначених напрямків розвитку та стратегічних цілей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання підвищення результативності економічного розвитку на базовому та регіональному рівні займають значне місце у дослідженнях регіо-

нального розвитку українськими вченими. Питанням інтенсифікації регіонального економічного розвитку та забезпечення результативного функціонування господарських систем присвячені праці українських вчених Буркинського Б.В., Лайка О.І., Горячука В.Ф., Сторонянської І.З., Шульц С.Л., Заблудської І.В., Осипова В.М. та інших. Необхідність вирішення проблем економічного розвитку викликає значний інтерес сучасних дослідників, проте, через низку ускладнень, багато викликів лишається без адекватної та своєчасної відповіді. Значний обсяг досліджень щодо підвищення економічної самодостатності у працях Сторонянської І.З. та Казюк Я. присвячено поглибленому аналізу фінансових показників бюджетів місцевого самоврядування та визначенню аспектів зменшення рівня дотаційності територіальних громад.

Разом з тим, попри значну чисельність досліджень, стратегії базового рівня характеризуються майже повною відсутністю уваги до економічного розвитку, в той час, коли акцент робиться на спроможності, і мало згадується питання та забезпеченню економічної бюджетної самодостатності. Аналіз існуючих стратегій демонструє соціальну спрямованість цілей і завдань та орієнтацію на вирішення питань які мають вирішуватися вже економічно розвиненими суб'єктами, як то питання інклюзивності, гендерної рівності, захисту від домашнього насильства та інші, які мають вирішуватися паралельно з питаннями забезпечення економічного розвитку, а не підміняти їх. В той же час на державному рівні оцінюється фінансова спроможність територіальних громад [3], шляхом аналізу окремих індикаторів. На нашу думку становище в якому окремі показники оцінюються, але не плануються попередньо, мають ознаки недостатньої керованості з боку органу місцевого самоврядування, та відповідно не спрямовується зусиль для інтенсифікації економічного розвитку. Таким чином органи місцевого самоврядування, плануючи вирішення в першу чергу завдань не пов'язаних з наповненням бюджету та стимуляцією господарської діяльності не піклуються про забезпечення існування територіальної громади фінансовими ресурсами. В свою чергу домінування серед індикаторів оцінювання фінансової спроможності показників видатків місцевих бюджетів за окремими статтями опосередковано свідчать про оцінку з використанням витратного підходу, що може недостатньо об'єктивно свідчити про здатність громади до забезпечення власних потреб. На нашу думку здатність до забезпечення власних потреб має бути сформоване через достатній рівень податкових надходжень до загального фонду місцевого бюджету, що в свою чергу має забезпечуватися інтенсивним провадженням господарської діяльності завдяки заходам підтримки на всіх рівнях врядування.

Також, слід зауважити, що поняття спроможність, попри доволі широку вживаність у наукових публікаціях та нормативно-правових актах, досі лишається недостатньо визначеним у контексті

реалізації державної регіональної політики. Відповідно індикатори, які зараз застосовуються для оцінки спроможності можуть недостатньо точно свідчити про стан фінансових можливостей громад.

Мета статті. Оцінити та обґрунтувати економічну доцільність розгляду економічних показників господарських систем, крізь призму надходжень до місцевих бюджетів, у альтернативних територіальних межах господарських систем. Провести перспективні розрахунки відповідно до запропонованого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Попри визначені цілі реформи децентралізації, які полягали у створенні спроможних громад, утворена з 2021 року конфігурація адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, на думку авторів, не відповідає визначеним цілям. У своїй більшості органи місцевого самоврядування не в змозі забезпечити економічний розвиток, що відображається на показниках надходжень до місцевих бюджетів. На нашу думку, недостатній рівень надходжень до місцевого бюджету громади за рахунок сплати податку на доходи фізичних осіб свідчить про низький рівень розвитку ланцюгів доданої вартості в територіальних межах громади, або про недостатній рівень оплати праці найманих працівників.

В свою чергу, розвиток визначається як сукупність незворотних змін матеріальних та ідеальних об'єктів або рух. За цією ознакою, можна визначити що розвиток є функцією суб'єкта, а стратегія являє собою механізм забезпечення розвитку у довгостроковій перспективі. Таким чином недостатня увага у стратегічному плануванні до певних аспектів розвитку, має наслідком відсутність дій у такому напрямку. Якщо, умовно вважати надходження до місцевого бюджету феноменізацією результату функціонування територіально-господарської системи, то в такому разі функція суб'єкта полягає у організації господарської взаємодії з об'єктом з максимально результативним використанням ресурсів останнього.

В свою чергу, важливо визначення об'єкта розвитку та його ключових властивостей. Відповідно до законодавства [1] об'єктом розвитку визначаються регіони, їх групи і частини, та територіальні громади. На нашу думку визначення об'єкта в контексті регіонального розвитку у законодавстві потребує уточнення та більш конкретного формулювання. Узагальнено, об'єктом регіонального розвитку вважаємо територію здійснення владних повноважень суб'єкта, яка в свою чергу володіє певними характеристиками та властивостями.

Поточна конфігурація адміністративно-територіального устрою Українського Причорномор'я на базовому рівні характеризується диспропорційним розподілом території та значними відмінностями чисельності населення серед адміністративно-територіальних одиниць що формують територію Українського Причорномор'я між собою так і з

іншими громадами. В свою чергу, місцеві бюджети територіальних громад Українського Причорномор'я характеризуються високим рівнем дотаційності [4], що ймовірно свідчить про недостатній рівень розвитку господарських систем.

На нашу думку недостатня інтенсивність економічного розвитку на базовому та регіональному рівнях перед усім зумовлена чотирма основними аспектами:

- Недостатньою економічною обґрунтованістю конфігурації територіальних громад, як об'єктів регіональної політики;
- Низьким рівнем уваги органів місцевого самоврядування, як суб'єктів регіональної політики, до економічного розвитку у документації стратегічного розвитку;
- Недостатнім рівнем врахування необхідності стратегічного планування економічного розвитку у методичних матеріалах [5], зокрема відсутність фокусу на економіці при визначенні стратегічних цілей розвитку;
- Недостатнім рівнем готовності суб'єкта розвитку до планування та провадження економічного розвитку (ймовірно недостатній рівень підготовки персоналу).

Перший аспект опосередковано підтверджується відсутністю будь-яких відомостей щодо проведення економічного обґрунтування перспективного плану утворення громад, зокрема у офіційних джерелах. Разом з тим слід зауважити, що з боку органів влади не надано офіційної оцінки результатам реформи децентралізації в частині реформування адміністративно-територіального устрою у прив'язці до реформи місцевого самоврядування, а саме відповідність розподілу функцій та наданим фінансово-управлінським повноваженням згідно до принципу субсидіарності. Другий аспект визначено на підставі дослідження документації стратегічного розвитку на місцевому рівні. Третій аспект визначено шляхом аналізу методичного забезпечення стратегічного планування на базовому [5] та регіональному [6] рівнях. Четвертий, ймовірно має місце на місцевому рівні, оскільки спостерігається та визнається на державному рівні [2].

Зазначені аспекти стримують економічне зростання на базовому рівні, який в свою чергу не сприяє розвитку регіону. Особливу увагу, на нашу думку, слід приділити усуненню струмуючих аспектів у адміністративно-територіальних одиницях, які мають у своєму складі території з апріорно високим рівнем ресурсного забезпечення. Такими можна вважати території з високим рівнем індустріального або інфраструктурного розвитку та території з високим рівнем природно-ресурсного потенціалу, який навіть за умови недостатньої визначеності є, так би мовити умовно спроможні «за замовченням». На півдні України такими є території Українського Причорномор'я. Априорним потенціалом економічного розвитку зазначених територій, перш за все можна вважати вигідне географічне розташування, яке є першопричиною наявності родючих ґрунтів, водних транспортних

шляхів, рекреаційного потенціалу. Розвиток господарських систем громад що розташовані на таких території потребує збалансованого функціонального підходу з метою найбільш результативного використання наявного потенціалу економічного розвитку у довгостроковій перспективі. На нашу думку для досягнення цієї мети, перш з все необхідно:

- Сформувані та обґрунтувані економічно результативну територіальну конфігурацію об'єктів регіонального розвитку, які дозволять суб'єкту реалізувати наміри щодо розвитку господарської діяльності;
- Встановити пріоритетність та черговість визначення напрямків та цілей у документації стратегічного розвитку, з акцентом на необхідність забезпечення економічного зростання;
- Вдосконалити методичне забезпечення стратегічного економічного розвитку у контексті реалізації державної регіональної політики;
- Визначити рівень компетентності, яким має володіти суб'єкт регіонального розвитку для забезпечення стратегічного планування та виконання визначених цілей.

На думку авторів, зазначені завдання можуть бути вирішені у контексті економічного розвитку територіально-господарських систем як функціонально-структурних елементів стратегічного регіонального розвитку. На попередніх стадіях дослідження [7] визначено, що структура територіально-господарської системи на базовому рівні складається з суб'єктів господарювання які зареєстровані та діють у територіальних межах, в яких суб'єкт здійснює владні повноваження. Також зазначається, що для системи характерна внутрішня різноманітність та функціональна цілісність. В свою чергу, функціонування територіально-господарської системи має метою забезпечення економічного зростання з метою зміцнення фінансово-бюджетної самодостатності та підвищення якості життя населення. На регіональному рівні структура територіально-господарської системи, в якості об'єктів відповідно включатиме територіально-господарські системи субрегіонального та базового рівня, тобто обмежені територією окремої громади.

Виходячи з загального визначення поняття територіально-господарської системи, як функціонально-структурного елемента економічного розвитку в контексті реалізації регіональної політики, та її функції, що сформульована вище, індикаторами результативності функціонування територіально-господарської системи можна вважати наступні показники:

- Сума надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб;
- Надходження від сплати єдиного податку фізичними особами;
- Надходження від сплати єдиного податку юридичними особами;
- Загальна сума податкових надходжень загального фонду місцевого бюджету.

Зазначені індикатори можуть вимірюватися у загальних або питомих значеннях з використанням абсолютних або відносних показників. В свою чергу дотаційність місцевого бюджету територіальної громади, яка характеризується фактом надходження до бюджету базової дотації відповідно до системи горизонтального вирівнювання, свідчить про малу кількість робочих місць, недостатній рівень зайнятості або низький рівень оплати праці найманих працівників, що опосередковано відображає недостатній рівень розвитку ланцюгів створення доданої вартості. Тобто, факт отримання місцевим бюджетом базової дотації можна вважати ознакою недостатньої здатності до розвитку ланцюгів доданої вартості, що в свою чергу свідчить про низький рівень розвитку господарської системи. Але даний показник не є абсолютним а лише визначає позиції бюджету відносно аналогічного середнього показника по Україні.

Таким чином з метою оцінки економічної доцільності розвитку субрегіональних територіально-господарських систем, необхідно виконати наступні завдання:

- Дослідити сучасний стан розвитку господарських систем;
- Запропонувати більш результативну територіальну конфігурацію господарських систем територіальних громад Українського Причорномор'я;

— Дослідити проектний стан розвитку територіально-господарських систем субрегіонального рівня у запропонованій конфігурації.

З врахуванням триваючого періоду воєнного стану в Україні, з метою отримання найбільш релевантної інформації для аналізу дослідження здійснено на прикладі територіальних громад Чорноморського субрегіону (мінірегіону) Одеської області що входять до Українського Причорномор'я, як таких, що зазнали найменших змін, в наслідок бойових дій, порівняно з територіальними громадами півдня Миколаївської та Херсонської областей. З метою узагальнення, досліджено господарські системи територіальних громад Ізмаїльського, Болградського, Білгород-Дністровського, Одеського та Березівського районів Одеської області. З метою підвищення точності дослідження, показники місцевого бюджету Одеської міської територіальної громади виключено з досліджень. Значення показників по районах наведено як сукупні дані місцевих бюджетів територіальних громад, що входять до складу району, показники м. Одеса виключені з розрахунків по Одеському району та області, значення по Причорномор'ю наведено як сукупність значень по визначених районах. З суми надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб виключено суми надходжень від сплати податку на доходи військових, узагальнені дані наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 Аналіз окремих показників місцевих бюджетів територіальних громад, що входять до адміністративних районів Чорноморського субрегіону (мінірегіону) Одеської області

Категорія надходжень	Територія	Сума надходжень (т. грн)			
		2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5	6
Від сплати податку на доходи фізичних осіб	Березівський район	234 398	244 267	274 977	384 282
	Б-Дністровський район	436 872	462 382	511 613	642 253
	Болградський район	246 734	253 496	277 651	369 674
	Ізмаїльський район	439 683	561 549	758 210	838 263
	Одеський район	1 693 246	1 511 800	1 604 688	2 200 543
	Чорноморський субрегіон	3 050 932	3 033 494	3 427 139	4 435 015
	Одеська область	3 790 343	3 827 274	4 301 215	5 538 647
Від сплати єдиного податку	Березівський район	109 360	102 399	170 754	175 156
	Б-Дністровський район	195 754	174 401	239 849	287 638
	Болградський район	132 955	124 695	220 844	230 119
	Ізмаїльський район	139 808	162 421	245 267	254 023
	Одеський район	387 706	370 477	475 006	590 823
	Чорноморський субрегіон	965 582	934 393	1 351 720	1 537 759
	Одеська область	1 220 687	1 184 328	1 714 075	1 953 666
Від сплати податку на майно	Березівський район	182 190	183 078	208 677	236 000
	Б-Дністровський район	276 279	246 476	273 004	335 135
	Болградський район	192 408	186 784	207 265	327 156
	Ізмаїльський район	339 593	387 536	404 940	435 464
	Одеський район	935 692	795 125	1 039 234	1 159 165
	Чорноморський субрегіон	1 926 161	1 799 000	2 133 120	2 492 919
	Одеська область	2 635 568	2 489 198	2 955 022	3 360 755
Від сплати акцизного податку	Березівський район	19 398	8 219	24 383	28 027
	Б-Дністровський район	42 290	21 433	48 547	57 239
	Болградський район	14 024	9 661	18 924	21 506
	Ізмаїльський район	59 022	66 580	132 920	130 963
	Одеський район	336 182	189 509	392 105	531 875
	Чорноморський субрегіон	470 916	295 402	616 879	769 611
	Одеська область	541 047	336 234	697 240	867 278

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Податкові надходжень загального фонду місцевих бюджетів територіальних громад	Березівський район	545 461	538 143	679 015	823 620
	Б-Дністровський район	960 664	907 688	1 075 252	1 325 037
	Болградський район	586 576	576 378	729 767	952 399
	Ізмаїльський район	978 899	1 178 671	1 542 287	1 659 549
	Одеський район	3 359 250	2 882 822	3 519 067	4 490 739
	Чорноморський субрегіон	6 430 850	6 083 702	7 545 388	9 251 344
	Одеська область	8 207 696	7 863 925	9 689 833	11 743 411
Сума надходжень базової дотації	Березівський район	75 095	92 953	149 019	73 585
	Б-Дністровський район	74 218	97 138	140 846	83 760
	Болградський район	132 929	161 481	220 672	175 045
	Ізмаїльський район	147 511	167 199	216 090	121 379
	Одеський район	79 167	87 287	132 287	109 415
	Чорноморський субрегіон	508 920	606 059	858 915	563 185
	Одеська область	726 531	859 253	1 259 754	800 721

Джерело: складено авторами за матеріалами [8]

Дослідження структури податкових надходжень загального фонду місцевих бюджетів територіальних громад показує, що більш ніж 99% від загальної суми надходжень формується за рахунок надходжень ПДФО, податку на майно, єдиного податку та акцизного податку. За результатами 2024 року в середньому у місцевих бюджетах територіальних громад Одеської області (за виключенням Одеської міської територіальної громади) спостерігається наступний розподіл між категоріями податкових надходжень:

- ПДФО – 47,16% від загальної суми податкових надходжень загального фонду;
- Податок на майно – 28,62%;
- Єдиний податок – 16,64%;
- Акцизний податок – 7,39%.

В свою чергу сума базової дотації складає 6,82% від загальної суми податкових надходжень загального фонду.

Узагальнено, бюджети територіальних громад, що входять до складу адміністративних районів Чорноморського субрегіону в межах Одеської області характеризуються підвищеним рівнем надходжень від сплати ПДФО – 47,94%; меншим рівнем надходжень від сплати податку на майно – 26,95%, паритетним значенням надходжень від сплати єдиного податку 16,62%, та більшим рівнем надходжень від сплати акцизного податку – 8,32%. Дотаційність бюджетів громад Чорноморського субрегіону за ознакою отримання базової дотації дорівнює – 6,09% за підсумками 2024 року, що також менше ніж по Одеській області. З наведеного аналізу випливає, що бюджети територіальних громад Причорномор'я більш самодостатні, що імовірно зумовлено наявністю природного потенціалу та більш високим рівнем розвитку інфраструктури.

В контексті розвитку територіально-господарських систем, як елементів економічної складової реалізації регіональної політики, фінансові показники розглядаються як результат активної економічної діяльності, який феноменізується у вигляді надходжень до місцевих бюджетів, та демонструє рівень врахування спільних інтересів громади в контексті економічного розвитку. Таким

чином, для оцінки рівня розвитку територіально-господарських систем слід розглядати показники надходжень до місцевих бюджетів які прямо або опосередковано пов'язані з провадженням господарської діяльності. Такою категорією показників є податкові надходження, з яких ПДФО та єдиний податок свідчать про економічну активність безпосередньо, податок на майно та акцизний податок – опосередковано.

Аналіз податкових надходжень місцевих бюджетів територіальних громад Причорномор'я у перерахунку на одну особу населення (таблиця 2) демонструє деякі загальні тенденції (чисельність населення станом на 01.01.2022 року).

Аналіз показників наведених у таблиці 2 свідчить про наявність суттєвих відмінностей у структурі податкових надходжень, що ймовірно пов'язано з відмінностями у провадженні господарської діяльності. Як можна побачити на прикладі узагальнених даних щодо надходжень місцевих бюджетів територіальних громад Березовського та Болградського районів, недостатність надходжень за рахунок сплати ПДФО компенсується підвищеним рівнем надходжень від сплати єдиного платку та податку на майно. При цьому показник надходжень за рахунок сплати єдиного податку у бюджетах громадах Березовського району вище ніж середній по області, у Одеському районі та у громадах Причорномор'я. Місцеві бюджети Болградського району лідирують за показниками надходжень від сплати податку на майно, займаючи друге місце після Одеського району.

Однак загальна сума податкових надходжень вже має менші коливання у значеннях узагальнених показників по районам, але при цьому застосування базової дотації до місцевих бюджетів відповідно до механізму горизонтального вирівнювання утворюють та підсилюють диспропорції. Так, узагальнено, місцеві бюджети територіальних громад Березовського району мають середній рівень податкових надходжень загального фонду на одну особу – 7 846,31 грн., при цьому базова дотація складає 701,02 грн., аналогічні показники місцевих бюджетів територіальних громад Білгород-Дністровського району при цьому складають 6 739,15 грн. та 426,00 грн. відповідно.

Таблиця 2 Показники податкових надходжень загального фонду місцевих бюджетів (на особу) територіальних громад що входять до адміністративних районів Чорноморського субрегіону (мінірегіону) Одеської області

Адміністративний район	Чисельність населення (осіб)*	Показники надходжень до місцевих бюджетів територіальних громад у 2024 році у перерахунку на одну особу (грн /ос)					
		ПДФО	Єдиний податок	Податок на майно	Акцизний податок	Загальна сума податкових надходж.	Базова дотація
Березівський р-н	104 969	3 660,91	1 668,65	2 248,28	267,01	7 846,31	701,02
Б-Дністровський р-н	196 618	3 266,50	1 462,93	1 704,50	291,12	6 739,15	426,00
Болградський р-н	144 377	2 560,48	1 593,88	2 265,98	148,96	6 596,61	1 212,42
Ізмаїльський р-н	204 745	4 094,18	1 240,68	2 126,86	639,64	8 105,44	592,83
Одеський р-н	367 953	5 980,50	1 605,70	3 150,31	1 445,50	12 204,65	297,36
Чорноморський субрегіон	1 018 662	4 353,77	1 509,59	2 447,25	755,51	9 081,86	552,87
Одеська обл.	1 340 855	4 130,68	1 457,03	2 506,43	646,81	8 758,15	597,17

Джерело: складено авторами за матеріалами [8, 9]

При цьому різниця між надходженнями від сплати ПДФО складала у 2024 році 394,41 грн. на одну особу. На нашу думку таке становище свідчить про необхідність поглибленого аналізу поточного стану активності господарської діяльності в межах територіальних громад та впровадження змін на підставі перспективних розрахунків.

З метою досягнення цілей дослідження проведемо перспективний розрахунок податкоспроможності місцевих бюджетів, узагальнюючи показники надходжень територіальних громад в межах адміністративних районів, та застосовуючи алгоритм розрахунку, що застосовується для місцевих бюджетів територіальних громад (таблиця 3).

Податкоспроможність місцевого бюджету розраховується як відношення суми надходжень до місцевого бюджету територіальної громади від сплати ПДФО на одні особу до аналогічного

показника в середньому по всім місцевим бюджетам територіальних громад в Україні. У 2024 середній показник підводжень від сплати ПДФО (на одну особу) до місцевих бюджетів територіальних громад було визначено на рівні 4052,82 грн. [10].

Таким чином, відповідно до розрахунку, лише два райони мають недостатній рівень податкоспроможності, тобто нижче 90%, що передбачає застосування базової дотації. При цьому слід зазначити, що:

- Одеський район єдиний, який має рівень податкоспроможності вище ніж поріг застосування реверсної дотації;
- показник податкоспроможності в середньому по Одеській області вище одиниці;
- показник податкоспроможності місцевих бюджетів Причорномор'я вище середнього по області.

Таблиця 3 Перспективний розрахунок податкоспроможності сукупного бюджету територіальних громад в межах адміністративних районів що входять до складу територій Чорноморського субрегіону (мінірегіону) Одеської області

Район	ПДФО (грн/ос.)	Середній показник ПДФО по Україні (грн/ос.)	Коефіцієнт податкоспроможності
1	2	3	4
Березівський район	3 660,91	4052,82	0,9033
Б-Дністровський район	3 266,50	4052,82	0,8060
Болградський район	2 560,48	4052,82	0,6318
Ізмаїльський район	4 094,18	4052,82	1,0102
Одеський район	5 980,50	4052,82	1,4756
Чорноморський субрегіон	4 353,77	4052,82	1,0743
Одеська область	4 130,68	4052,82	1,0192

Джерело: складено авторами за матеріалами [3, 10]

В контексті розвитку субрегіональних територіально-господарських систем, з метою оцінки економічного ефекту, доцільно виконати перспективний розрахунок базової дотації відповідно до умов [10]. Приймаємо, що:

- Рівень податкоспроможності при якому застосовується базова дотація – 0,9;

— Сума базової дотації розраховується як 80% від різниці між фактичним показником надходжень до місцевого бюджету від сплати ПДФО у перерахунку на одну особу та аналогічним середнім показником по Україні.

Відповідно до даних наведених у таблиці 3 та порядку розрахунку, базова дотація має застосовуватись для сукупного бюджету територіальних

громад Білгород-Дністровського та Болградського районів, та складатиме відповідно 304,83 грн на особу та 869,65 грн на особу. В такому разі, загальні суми надходжень базової дотації складуть 59934635 грн. та 125557053 грн. відповідно. Такі суми мали б змогу застосовуватись на 2025 рік, оскільки розраховані на базі показників за 2024 рік. Відповідно до додатку 5 до Закону [11] передбачено застосування базової дотації до місцевих бюджетів територіальних громад зазначених адміністративних районів:

— Білгород-Дністровський 211048100 грн., отримувачі базової дотації 16 місцевих бюджетів територіальних громад (тобто всі);

— Болградський район 238447700 грн., отримувачі базової дотації 16 місцевих бюджетів територіальних громад (тобто всі).

Зазначені дані наочно демонструють, що зміна територіальних меж в яких здійснюється розрахунок податкоспроможності, суттєво впливає на показники базової дотації, яка в свою чергу здійснюється з державного бюджету. Застосування перспективного розрахунку відповідно пропонованого підходу лише у двох адміністративних районах, які мають найнижчий рівень податкоспроможності, призвів би у 2025 році до зниження витрат державного бюджету на 264 034 112 грн., тобто більш ніж вдвічі.

Загалом на 2025 рік для 60 з 69 місцевих бюджетів територіальних громад, що входять до складу адміністративних районів Чорноморського субрегіону в межах Одеської області передбачено базову дотацію у сумі 928 495 000 грн. (обласний центр виключено з розрахунків кількості бюджетів). Таким чином на прикладі перспективного розрахунку базової дотації, за умови зміни територіальної конфігурації та укрупнення господарських систем адміністративно-територіальних утворень Причорномор'я в межах Одеської області видатки державного бюджету можна було б скоротити на 743 003 312 грн. за умови укрупнення господарських систем в межах всіх адміністративних районів Чорноморського субрегіону в межах Одеської області.

На думку авторів, наявність механізму горизонтального вирівнювання не вирішує проблем економічного розвитку та сприяє послабленню уваги з боку органів місцевого самоврядування до питань економічного розвитку та інтенсифікації господарської діяльності. Механізм горизонтального вирівнювання та підходи до його застосування потребують вдосконалення, але це потребує окремого дослідження.

В контексті утворення та розвитку територіально-господарських систем, визначається необхідність укрупнення територіальних меж господарських систем адміністративно-терито-

ріальних одиниць з метою консолідації ресурсів та внутрішнього вирівнювання без залучення дотації з державного бюджету. В свою чергу, втручання з боку держави у вигляді фінансової та матеріально-технічної допомоги має бути спрямоване на розвиток територіально-господарських систем та розвиток спроможності місцевих бюджетів територіальних громад. На нашу думку, додатковим ефектом стане підвищення рівня фінансової безпеки та незалежності, що матиме особливе значення у період повоєнного відновлення.

Висновки

У статті надано оцінку сучасному стану розвитку господарських систем адміністративно-територіальних утворень Українського Причорномор'я, та визначено необхідність укрупнення та зміни територіальної конфігурації господарських систем з метою підвищення їх економічної результативності та рівня незалежності від державного бюджету. Разом з тим визначено, що механізм горизонтального вирівнювання функціонує недостатньо об'єктивно з точки зору перерозподілу бюджетних надходжень, та, в контексті розвитку територіально-господарських систем не сприяє інтенсифікації господарської діяльності та не стимулює економічний розвиток. Також, окремі аспекти застосування механізму горизонтального вирівнювання можуть мати негативний ефект. На думку авторів, розвиток територіально-господарських систем на субрегіональному рівні, без зміни існуючого адміністративно-територіального устрою, створюватиме умови для більш результативного використання наявних ресурсів та стимулюватиме економічний розвиток. Особливо актуальним це є для територій Українського Причорномор'я, оскільки є необхідність результативного використання наявних ресурсів та сприяти стратегічному економічному розвитку регіону та країни в цілому. Одночасно з цим, зміна підходу до оцінки податкоспроможності на рівні територіально-господарської системи дозволить зменшити витрати державного бюджету на підтримку громад та спрямувати кошти на розвиток економічних систем. Однак, реконфігурація господарських систем та зміна підходів, щодо оцінювання податкоспроможності відповідальний процес який потребує подальших поглиблених досліджень в цьому напрямку.

Визнання

Стаття підготовлена за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Abstract

Despite a significant number of studies, the strategies of the development of local communities are characterized by lack of attention to economic development issues. The main emphasis is on capacity, and little mention is made of the issue of ensuring economic budgetary self-sufficiency. The analysis of the existing strategies demonstrates the social orientation of the aims and tasks and the orientation towards solving issues that should be solved by already economic developed subjects, such as the issues of inclusiveness, gender equality, protection from domestic violence and others, which should be solved in parallel with the issues of ensuring economic development, and not replace them. At the same time, the financial capacity of territorial communities is assessed at the state level by analyzing individual indicators. In author's opinion, the situation in which individual indicators are evaluated, but not planned in advance, has signs of insufficient management by the local government, and accordingly, efforts are not directed to the intensification of economic development.

These aspects restrain economic growth at the local level, which in turn does not contribute to the development of the region. From author's point of view, special attention should be paid to the elimination of current aspects in administrative-territorial units that include territories with an a priori high level of resource provision. These can be considered territories with a high level of industrial or infrastructural development and territories with a high level of natural resource potential. The authors provided an assessment of the current state of development of the economic systems of the Ukrainian Black Sea region, and determined the need for consolidation in the functional structure and changes in their territorial configuration. This would increase economic results and the level of independence from the state budget. According to the authors, the development of subregional territorial-economic systems, without changing the existing administrative borders, will create well conditions for more effective use of available resources and stimulate economic development.

This is crucially for the territories of the Ukrainian Black Sea region, as there is a need to effectively use available resources and contribute to the strategic economic development of the region and Ukraine. At the same time, a change in the approach to the assessment of tax capacity of the territorial economic system will allow to reduce the state budget for community support and direct funds to the development of economic systems. However, offered reconfiguration of economic systems and the change of approaches to the assessment of tax capacity is a responsible process that requires further in-depth research in this direction.

Список літератури:

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19>.
2. Про схвалення Концепції національної системи стратегічного планування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.08.2025 № 853-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2025-p#Text>.
3. Казюк Я., Венцель В. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2024 року // Портал «Децентралізація». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/19455>.
4. Фадєєв В.А. Аналіз окремих показників місцевих бюджетів приморських територіальних громад Одеської області в контексті економічного розвитку територіально-господарських систем // Відродження морської економіки як домінанта проєкту національного єднання України: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса: ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», 2025. С. 53-56. DOI: 10.31520/8102314008.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0265914-22>.
6. Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 816 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/816-2023-p#Text>.
7. Фадєєв В.А. Сутність та зміст поняття «територіально-господарська система» в контексті реалізації державної регіональної політики на базовому рівні // Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 4. С. 188-194. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.4.188.
8. Державний веб-портал бюджету для громадян. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua>.

9. Чисельність наявного населення (за оцінкою) по регіонах, районах, територіальних громадах та населених пунктах // Портал відкритих даних України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.gov.ua/dataset/46ca2741-b4e8-4939-98ec-83199de5e502>.
10. Проект Закону про Державний бюджет України на 2025 рік // Офіційний вебпортал парламенту України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44888>.
11. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4059-20>.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). On the Principles of State Regional Policy: Law of Ukraine No. 156-VIII dated February 5, 2015. Ukrainian Legislation Database. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19> [in Ukrainian].
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). On the Approval of the Concept of the National System of Strategic Planning: Order No. 853-r dated August 13, 2025. Ukrainian Legislation Database. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2025-p#Text> [in Ukrainian].
3. Kaziuk, Ya., & Ventsel, V. (2024). Assessment of the financial capacity of territorial communities based on the results of 2024. Decentralization Portal. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/19455> [in Ukrainian].
4. Fadiiev, V.A. (2025). Analysis of selected indicators of local budgets of coastal territorial communities of Odesa region in the context of economic development of territorial-economic systems. In Revival of the Maritime Economy as a Dominant of the Project of National Unity of Ukraine (Proceedings of the XIV International Scientific and Practical Conference, pp. 53-56). State Institution "Institute of Market and Economic & Environmental Research of the NAS of Ukraine". DOI: 10.31520/8102314008 [in Ukrainian].
5. Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine. (2022). On Approval of the Methodological Recommendations on the Procedure for Developing, Approving, Implementing, Monitoring and Evaluating the Implementation of Territorial Community Development Strategies: Order No. 265 dated December 21, 2022. Ukrainian Legislation Database. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0265914-22> [in Ukrainian].
6. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). Some Issues of Developing Regional Development Strategies and Action Plans for Their Implementation and Monitoring: Resolution No. 816 dated August 4, 2023. Ukrainian Legislation Database. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/816-2023-p#Text> [in Ukrainian].
7. Fadiiev, V.A. (2025). The essence and content of the concept "territorial-economic system" in the context of implementing state regional policy at the basic level. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 2025(4), 188-194. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.4.188 [in Ukrainian].
8. Ministry of Finance of Ukraine. (n.d.). State Budget Portal for Citizens. Retrieved from: <https://openbudget.gov.ua> [in Ukrainian].
9. State Service of Statistics of Ukraine. (2022). Estimated population (by regions, districts, territorial communities and settlements). Retrieved from: <https://data.gov.ua/dataset/46ca2741-b4e8-4939-98ec-83199de5e502> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). Draft Law on the State Budget of Ukraine for 2025. Official Parliamentary Web Portal. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44888> [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2024). On the State Budget of Ukraine for 2025: Law of Ukraine No. 4059-IX dated November 19, 2024. Ukrainian Legislation Database. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4059-20> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Лайко О.І. Оцінка економічної доцільності розвитку територіально-господарських систем субрегіонального рівня на прикладі адміністративно-територіальних утворень Українського Причорномор'я / О.І. Лайко, В.А. Фадєєв // *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. – 2025. – № 6 (82). – С. 110-118. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No6/110.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.06.2025.11. DOI: 10.5281/zenodo.18064623.

Reference a Journal Article:

Laiko O.I. Assessment of the Economic Feasibility of Creating Subregional Territorial-Economic Systems: The Case of Administrative-Territorial Units of the Ukrainian Black Sea Region / O.I. Laiko, V.A. Fadiiev // *Economics: time realities. Scientific journal*. – 2025. – № 6 (82). – P. 110-118. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No6/110.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.06.2025.11. DOI: 10.5281/zenodo.18064623.

